

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Т. І. Яворська,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки підприємств
Таврійського державного агротехнологічного університету
(м. Мелітополь)

УДК 631.115

ВИКОРИСТАННЯ КОМБІНОВАНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ КЛАСИФІКАЦІЇ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Розглянуто останні законодавчі зміни щодо конкретизації понять суб'єктів малого підприємництва в Україні. Показано поділ фермерських господарств США за критерієм виручки від реалізації продукції. Подано їх класифікацію за розміром земельних угідь. Здійснене групування фермерських господарств України за критерієм обсягу виручки від реалізації сільськогосподарської продукції. Доведено необхідність поділу малого бізнесу в сільському господарстві за організаційно-правовими формами ведення (особисті селянські господарства товарного спрямування та дрібні фермерські господарства, сімейні фермерські господарства, фермерські господарства). На основі використання комбінованого підходу обґрунтовано класифікацію малого бізнесу в сільському господарстві. Виділено якісні критерії віднесення до його суб'єктів: наявність власних та орендованих земельних і майнових паїв, засобів виробництва, використання власної і найманої праці. Обґрунтовано кількісні критерії: площа сільськогосподарських угідь, виручка від реалізації, чисельність працівників.

Ключові слова: малий бізнес, сільське господарство, фермерські господарства, кількісні критерії, якісні критерії, комбінований підхід.

Для деяких розвинутих країн (США, Японія) для класифікації підприємств за розміром характерний галузевий підхід. У країнах ЄС суб'єкти малого та середнього бізнесу мають відповідати не тільки кількісним, а й якісним критеріям, які визначають самостійність під-приємства: наприклад, структура капіталу, незалежність від зовнішньої групи осіб або держави [1]. Такий підхід вважається комбінованим і, хоча в основному ґрунтується на суб'єктивних міркуваннях і досвіді, на наш погляд, є економічно виправданим, оскільки обсяги виробництва та потреби в ресурсах у різних галузях суттєво відрізняються.

© Яворська Т. І., 2013

Чинна система віднесення підприємств до складу малих в Україні не враховує фактор, що у різних сферах економіки для отримання однакового обсягу прибутку необхідно залучити різну кількість ресурсів. Особливо це стосується сільського господарства, виробництво продукції у якому характеризується використанням такого специфічного ресурсу як земля та відрізняється різним рівнем трудомісткості, що позначається на чисельності працівників підприємства.

Дослідженням діяльності суб'єктів малого бізнесу в сільському господарстві України займаються такі науковці, як В. П. Горьовий, В. К. Збарський, П. М. Макаренко, В. Я. Месель-Веселяк та інші вчені. Разом з тим законодавче визначення малих, середніх та великих підприємств в Україні відносить більшість його суб'єктів у сільському господарстві до малих. Наявність різноманітних організаційно-правових форм господарювання, які представляють малий бізнес у сільському господарстві, вимагає проведення подальших наукових досліджень у напрямку його класифікації. Остання на практиці повинна стати основою для планування державної підтримки суб'єктів малого бізнесу.

Метою статті є розробка з допомогою комбінованого підходу окремої класифікації суб'єктів малого бізнесу в сільському господарстві.

Згідно зі ст. 55 Господарського кодексу України суб'єктами мікропідприємництва вважаються фізичні або юридичні особи, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб, обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 2 млн. євро. До суб'єктів малого підприємництва передбачено відносити фізичних чи юридичних осіб, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб, а обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро [2].

Проведені автором дослідження показали, що після прийняття відповідних доповнень до Господарського кодексу суб'єктами малого підприємництва в сільському господарстві можна вважати більшість сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та приватних підприємців. Між тим досвід розвинутих країн, зокрема США, свідчить про приділення значної уваги класифікації фермерських господарств за розмірами.

У типології сімейних ферм США базовим критерієм визначення ферми є показник обсягу продажу сільськогосподарської продукції, згідно з яким фермою вважається господарство, виручка від реалізації сільськогосподарської продукції якого становить не менше 1 тис. дол. на рік. Слід відмітити, що за останнім переписом ферм, який проводився у 2007 році, Міністерство сільського господарства США визначає малими такі ферми, у яких річний обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції не перевищує 249 999 дол.

У сільському господарстві США американські фахівці поділяють ферми на категорії за критерієм суми реалізованої ними продукції (обсяг продажу, тис. дол.):

- I — (до 10 тис. дол.) — за умови проживання фермера в сільській місцевості;
- II — (від 10 до 40) — дрібні ферми;
- III — (від 40 до 250) — сімейна ферма;
- IV — (від 250 до 500) — велика сімейна ферма;
- V — (понад 500) — суперферма [3, с. 118].

У США також існує класифікація фермерських господарств за розміром земельних угідь (табл. 1).

Таблиця 1
Класифікація фермерських господарств США за розміром земельних угідь

Групи за розміром ферми, акрів*	Частка в чисельності ферм, %	Частка в землекористуванні, %	Середній розмір ферми, акрів
1–9	10,6	0,12	5
10–49	28,1	1,73	26
50–69	7,1	0,97	58
70–99	8,7	1,71	82
100–139	7,9	2,20	116
140–179	6,3	2,38	157
180–219	4,0	1,87	198
220–259	3,1	1,76	238
260–499	9,6	8,23	357
500–999	6,8	11,29	696
1000–1999	4,2	13,84	1 377
понад 2000	3,6	53,89	6 181
Всього	100	100	418

* 1 акр — 0,405 га
Джерело: [4, с. 66].

Таблиця 2
Взаємозв'язок обсягу виручки від реалізації продукції із кількісними показниками розміру фермерських господарств України, 2011 р.

Групи фермерських господарств за обсягом виручки від реалізації продукції, тис. грн.	Кількість господарств у групі	Питома вага господарств, %	Припадає на одне господарство		
			сіськогосподарських угідь, га	обсягу виручки від реалізації продукції, грн.	чисельності працівників
До 8	8 486	25,5	20	1,9	1,2
8,1–20	4 155	12,5	23	13,9	1,3
20,1–50	5 798	17,4	36	33,9	1,4
50,1–100	4 597	13,8	48	72,0	1,6
100,1–200	3 224	9,7	77	141,7	2,1
200,1–500	2 947	8,9	146	310,8	3,1
500,1–1 000	1 425	4,3	270	713,5	4,9
1 000,1–2 000	1 063	3,2	445	1 422,1	7,3
понад 2 000	1 579	4,7	1 293	6 416	23,1
всього (всередньому)	33 274	100	128	439,8	3,0

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Використовуючи порівняльний методологічний підхід, в основі якого лежить критерій обсягу виручки від реалізації сільськогосподарської продукції фермерами США та власні дослідження автора, нами проведено групування фермерських господарств України (табл. 2).

Серед фермерських господарств виділена група, де дохід від продажу сільськогосподарської продукції не перевищував 8 000 грн. (за курсом валют у 2012 році приблизно 1 тис. дол.). Цю групу утворюють 8 486 фермерських господарств або 25,5 % від їх кількості. Решту господарств поділено на вісім нерівномірних за інтервалами груп за обсягом виручки від реалізації продукції.

Виконані розрахунки дозволяють говорити, що, по-перше, значна частка фермерських господарств одержує виручку від реалізації продукції менше 1 тис. дол. США, по-друге, виділяється група господарств, товарне спрямування яких посилюється залежно від площі сільськогосподарських угідь. Зокрема виділяються господарства у групах від 8 і до 200 тис. грн. (1–25 тис. дол.), середня площа яких коливається від 23 до 77 га, та фермерські господарства від 200 до 2 000 тис. грн. (25–250 тис. дол. США) із варіацією площі сільськогосподарських угідь приблизно від 146 до 455 га. Окрему групу становлять фермерські господарства із доходом від продажу сільськогосподарської продукції більше 2 000 тис. грн. (250 тис. дол. США), частка яких становить 4,7 %, а середня площа сільськогосподарських угідь — 1 293 га.

Отже, якщо виходити із класифікації фермерських господарств США, четверту частину вітчизняних фермерських господарств взагалі не можна відносити до фермерських (менше 1 тис. дол. США). Проте наявність законодавчого трактування фермерських господарств в Україні не передбачає таких рамок. Відповідно ми вважаємо правомірним виділення для наведеної категорії фермерських господарств трактування “дрібні фермерські господарства” із наступним включенням їх до суб’єктів малого бізнесу. Використовуючи в комплексі вищенаведені класифікації малого бізнесу в сільському господарстві України, застосуємо комбінований підхід до його визначення з використанням якісних та кількісних критеріїв (рис. 1).

До якісних критеріїв, зокрема, віднесемо приналежність до певної організаційно-правової форми господарювання, наявність власних та орендованих земельних і майнових паїв та засобів виробництва, використання власної та найманої праці. Кількісні критерії включають у себе: чисельність працівників, площу сільськогосподарських угідь, обсяг виручки від реалізації продукції.

До першої складової організаційно-правових форм ведення малого бізнесу в сільському господарстві відносимо особисті селянські господарства товарного спрямування та дрібні фермерські господарства, які мають частково товарний характер і займаються підприємницькою діяльністю. У цьому випадку особисті селянські господарства товарного спрямування за своєю соціально-економічною природою утворюють особливу групу приватних селянських господарств, які належать до господарств малого бізнесу, або підприємницьких господарств. Підтримуємо пропозицію науковців ННЦ “Інститут аграрної економіки” (В. Я. Месель-Веселяк та ін.) до підприємницьких відносити ті господарства, розмір сільськогосподарських угідь яких перевищує норму 2 га і які мають приєднані земельні частки (паї) членів особистого селянського господарства [5, с. 454].

У розвинутих країнах Заходу набули поширення дрібні ферми, що ґрунтуються на вторинній праці. Вони нагадують вітчизняні особисті господарства населення, особливо в період радянських часів. Власник такої ферми та члени його сім’ї основну роботу виконують на будь-якому іншому підприємстві, а у вільний час працюють на власній фермі (фермерство вільного часу).

Такі ферми лише частково мають товарний характер, а в основному виробляють продукцію для себе. Тому організаційно-правові форми, що входять до першої складової (особисті селянські господарства товарного спрямування, дрібні фермерські

господарства), не обов'язково повинні одержувати більшу частину своїх доходів від сільського господарства.

До другої складової малого бізнесу в сільському господарстві віднесено сімейні фермерські господарства, хоча це не означає, що в першому випадку не займатимуться бізнесом окремі сім'ї. У науковій літературі виділено особливі критерії ідентифікації сімейної ферми, а саме:

- власником ферми є одна особа або сім'я (як один власник);
- управління і виробничий процес здійснюються в основному самим фермером та його сім'єю;
- тісна інтеграція між домашнім господарством і бізнесом;
- функція контролю повинна належати фермеру;
- сімейні ферми повинні одержувати більшу частину своїх доходів від сільського господарства [6].

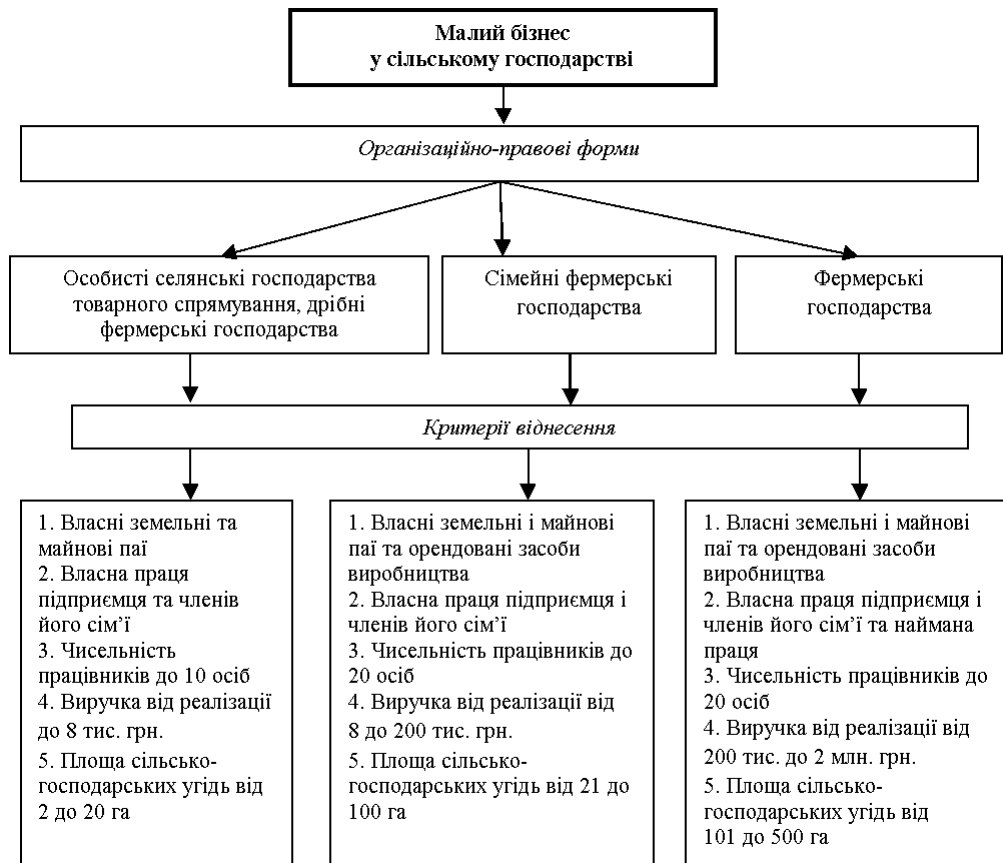

Рис. 1. Рекомендована класифікація малого бізнесу в сільському господарстві
Джерело: авторська розробка.

Саме останній критерій вищенаведеної ідентифікації та використання найманої праці є найсуттєвішою відмінністю сімейної ферми в нашій класифікації від організаційно-правових форм ведення малого бізнесу, виділених у першій складовій.

До третьої складової малого бізнесу в сільському господарстві пропонуємо віднести фермерські господарства. Відмінність цієї складової від попередньої в основному полягає у розмірі площі сільськогосподарських угідь та обсягу виручки від реалізації продукції. Нами не застосовується поняття “сімейні фермерські господарства”, тому що, враховуючи земельну площу, яка знаходиться у їхньому володінні та користуванні, ці господарства не відповідають наведеним вище критеріям ідентифікації сімейної ферми.

Таким чином, використання комбінованого підходу для класифікації малого бізнесу дозволяє виділити кількісні (чисельність працівників, площа сільськогосподарських угідь, обсяг виручки від реалізації продукції) та якісні (приналежність до певної організаційно-правової форми господарювання, наявність власних та орендованих земельних і майнових паїв та засобів виробництва, використання власної та найманої праці) критерії віднесення до суб'єктів малого бізнесу в сільському господарстві. Світова практика свідчить, що у разі використання трьох і більше критеріїв достатньо, щоб суб'єкт підприємництва відповідав хоча б двом з них. З нашої точки зору, такими головними критеріями для сільського господарства можна вважати площу сільськогосподарських угідь та кількість зайнятих. Решта критеріїв, які використовуються для визначення суб'єктів малого бізнесу в сільському господарстві, є другорядними. Спільне використання наведених критеріїв допоможе направити допомогу держави більш-менш однорідним групам господарюючих суб'єктів та зменшити складність і витрати обліку на статистичне дослідження малого бізнесу як з боку держави, так і з боку його суб'єктів.

Список використаних джерел

1. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2005 [Text]. — Paris : OECD, 2005. — 415 p.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс] Законодавство України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Підприємницька діяльність та агробізнес [Текст] : підручн. / за ред. М. М. Ільчука, Т. Д. Іщенко. — К. : Вища освіта, 2006. — 543 с.
4. Лазарев, А. В. Анализ разделения фермерских хозяйств России и США по экономическим классам и стратегия развития аграрной структуры в России [Текст] / А. В. Лазарев // Рыночная интеграция в агропродовольственном секторе: тенденции, проблемы, государственное регулирование: Никоновские чтения. — М. : ВИАПИ им. А. А. Никонова: “Энциклопедия российских деревень”, 2010. — С. 64–66.
5. Месель-Веселяк, В. Я. Реформування аграрного виробництва [Текст] / В. Я. Месель-Веселяк. — К. : Інститут аграрної економіки УААН, 1999. — 272 с.
6. Knutson, R. D. Agricultural and Food Policy [Text] / Ronald D. Knutson, J. B. Penn, William T. Boehm. — 2d edition. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall, 1990. — 437 p.
7. Аграрний сектор України / Критерії суб'єктів підприємницького бізнесу [Електронний ресурс] Аграрний сектор України. — URL : <http://agroua.net/economics/documents/category-60/doc-80>.

*Рекомендовано до друку кафедрою економіки підприємств
Таврійського державного агротехнологічного університету
(протокол № 2 від 30 вересня 2013 року)*

Надійшла до редакції 14.10.2013

Яворская Т. И. Использование комбинированного подхода для классификации малого бизнеса в сельском хозяйстве

Рассмотрены последние законодательные изменения относительно конкретизации понятия субъектов малого предпринимательства в Украине. Показано разделение фермерских хозяйств США по критерию выручки от реализации продукции. Приведена их классификация по размеру земельных угодий. Рассчитана группировка фермерских хозяйств Украины по критерию объема выручки от реализации сельскохозяйственной продукции. Доказана необходимость разделения малого бизнеса в сельском хозяйстве по организационно-правовым формам ведения (личные крестьянские хозяйства товарного направления и мелкие фермерские хозяйства, семейные фермерские хозяйства, фермерские хозяйства). На основе использования комбинированного подхода обоснована классификация малого бизнеса в сельском хозяйстве. Выделены качественные критерии отнесения к его субъектам: наличие собственных и арендованных земельных и имущественных паев, средств производства, использования собственного и наемного труда. Обоснованы количественные критерии: площадь сельскохозяйственных угодий, выручка от реализации, численность работников.

Ключевые слова: малый бизнес, сельское хозяйство, фермерские хозяйства, количественные критерии, качественные критерии, комбинированный подход.

Yavorska, T. I. The Using a Combined Approach for Classification of Small Businesses in Agriculture

Recent legislative changes regarding specification of the concept of small business in Ukraine has been analyzed. The division of U.S. farms by revenue from sales has been shown. The classification according to the land size has been performed. Grouping of farms in Ukraine by the amount of proceeds from the sale of agricultural products has been designed. The need for separation of small businesses in agriculture organizational and legal forms of reference (personal direction of commercial farms and small farms, family farms, and farms) has been proved. The classification of small businesses in agriculture through the use of a combined approach has been justified. Qualitative criteria for inclusion in its subjects (the existence of owned and leased land and property shares, means of production, the use of own and hired labor) have been highlighted. Quantitative criteria (area of agricultural land sales revenue, number of employees) have been proved.

Keywords: small business, agriculture, farms, quantitative criteria, qualitative criteria, combined approach.

